

Babicz, Józef

"Dydaktyka geografii. Wybór pism", Wacław Nałkowski, Warszawa 1968 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 14/2, 396-397

1969

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Bailey prowadził badania nad życiem i twórczością Jamesa Huttona (1726—1797) ponad 40 lat; pisał o nim wiele, szczególnie warto przypomnieć esej w publikacji zbiorowej *Rola Edynburga w postępach nauki* (1921 r.) i artykuł w książce wydanej z okazji 150-lecia śmierci Huttona przez Królewskie Towarzystwo w Edynburgu w 1948 r.

Omawiana tu praca jest mozaiką najbardziej reprezentatywnych wypowiedzi Huttona oraz oświetlających je komentarzy Bailey'a. W ten sposób stały się w pełni zrozumiałe nie zawsze jasno przedstawione przez twórcę idee, nabrał przejrzystości zebrany przez Huttona materiał faktograficzny oraz oparte na nim rozumowanie. Bailey osiągnął to tym skuteczniej, że był doskonałym znawcą epoki i jej atmosfery umysłowej, a także geologicznego obszaru, który Huttonowi dostarczył materiału do wniosków teoretycznych. Ze względu na cel publikacja Bailey'a przypomina wydane wkrótce po śmierci Huttona objaśnienia do jego teorii, napisane przez jego przyjaciela, Johna Playfaira (*Illustrations of the Huttonian Theory*, 1802 r.). Forma jest jednak różna, Bailey oparł się wyłącznie i ściśle na bogato cytowanych oryginalnych tekstach Huttona.

Książka ukazuje drogę Huttona jako „twórcy nowoczesnej geologii” od jego zainteresowań rolniczych, a szczególnie od powstałych w 1753 r. zainteresowań geologicznych, aż do przedstawienia przezeń w skrócie w 1785 r. przed Królewskim Towarzystwem w Edynburgu i wydania tamże w 1788 r. *Theory of the Earth; or an Investigation of the Laws Observable in the Composition, Dissolution, and Restoration of Land upon the Globe*. Następnie otrzymujemy wnikliwą analizę, opartą na głębokich studiach, tekstów i ilustracji w pełni już rozwiniętej *Theory of the Earth* (... with Proofs and Illustrations). Bailey omawia szczegółowo 8 rozdziałów I tomu, 13 rozdziałów II tomu i 9 rozdziałów III tomu (wydanego pośmiertnie).

Wobec przytoczonego przez Huttona materiału dowodowego na procesy niszczenia (formowania) i wydzwigania się powierzchni Ziemi — przed historią geologii stoi zadanie wyjaśnienia, dlaczego dopiero Lyell, urodzony w roku śmierci Huttona, mógł doprowadzić do zwycięstwa aktualizmu. Istotnej przyczyny tego faktu należy niewątpliwie szukać w warunkach ideowych epoki. Dla wyjaśnienia tego (i wielu innych problemów) książka Bailey'a, jako wydawnictwo źródłowe, ma kapitalne znaczenie.

J. Bb.

Wacław Nałkowski, *Dydaktyka geografii. Wybór pism*. Wyboru dokonał oraz wstępem i komentarzem opatrzył Gustaw Wuttke. Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Warszawa 1968, ss. 244.

Wybór pism geograficznych Wacława Nałkowskiego, dokonany przez jednego z ostatnich żyjących jego uczniów, znanego na miwie pedagogicznej Gustawa Wuttkego, wydano w słusznym przekonaniu, iż w pismach tych tkwią treści nadal aktualne. Wybrane fragmenty pism, nazwane w tytule niezbyt ściśle „dydaktyką geografii”, zostały uporządkowane w trzy rozdziały. Dwa pierwsze rozdziały przedstawiają *Poglądy Wacława Nałkowskiego na geografję* oraz obejmują *Wypowiedzi Wacława Nałkowskiego o metodyce geografji*, przy czym zakresów obydwu zagadnień bynajmniej nie rozgraniczono. Trzeci rozdział: *Wacław Nałkowski o geografji regionalnej*, zawiera właściwie tylko fragmenty opisów regionalnych różnych obszarów ziemi. Wybrane teksty poprzedzone zostały krótkim wstępem, rozdziałem o *Zastu-gach Wacława Nałkowskiego na polu geografji*, a raczej — dydaktyki tej nauki, oraz jego rysem biograficznym.

Szkoda jednak, że opracowanie spuścizny Nałkowskiego nie wykracza poza minimum wymagań, nawet gdy weźmie się pod uwagę, że PZWS widziały w niej tylko

lekturę pomocniczą dla nauczycieli. W formie, w jakiej wydano niniejszy wybór pism, nie spełnia on właściwej roli dydaktycznej, poglądy bowiem Nałkowskiego na dydaktykę geografii nie zostały dostatecznie skonfrontowane z szerokim wachlarzem współczesnych metod nauczania. Brak wyczerpującej oceny historycznych dziś już tekstów także sprawia, że szansę należytego udostępnienia cennej spuścizny wybitnego geografą należy uznać, z winy wydawnictwa, za zmarnowaną.

Nie tylko zresztą nauczyciel, ale każdy przeciętny czytelnik zainteresowany geografią i jej historią chętnie widziałby pisma Nałkowskiego w perspektywie drogi, jaką przeszła geografia od śmierci uczonego. Pełniej wówczas ukazałyby się dorobek Nałkowskiego, stanowiący epokę w rozwoju geografii, lepiej uwydatniłoby się to, co żywe z tego dorobku i co utrzymało się w geografii współczesnej.

Józef Babicz

NOWE ZESZYTY „STUDIÓW I MATERIAŁÓW Z DZIEJÓW NAUKI POLSKIEJ”

W 1968 r. ukazały się cztery zeszyty „Studiów i Materiałów z Dziejów Nauki Polskiej”, wydawnictwa ciągłego zbiorowego nieperiodycznego, publikowanego przez Zakład Historii Nauki i Techniki PAN. Były to kolejne zeszyty czterech spośród pięciu serii wydawnictwa: A „Historia Nauk Społecznych”, B „Historia Nauk Biologicznych i Medycznych”, C „Historia Nauk Matematycznych, Fizyko-Chemicznych i Geologiczno-Geograficznych”, E „Zagadnienia Ogólne”.

W serii A zeszyt 12, przygotowany pod redakcją naukową L. Hajdukiewicza, nosi dedykację: „Profesorowi Henrykowi Baryczowi w czterdziestolecie pracy naukowej — przyjaciele, współpracownicy, uczniowie”. Zeszyt ma następującą zawartość: L. Hajdukiewicz, *Bibliografia prac prof. dra Henryka Barycza, 1923—1966*; A. Gieysztor, *In cronicis fratrum Domus Teutonice. Nieznany fragment dziejopisarstwa krzyżackiego z XIV w.*; P. Czartoryski, *Idea uniwersytetu i koncepcja nauki na Uniwersytecie Krakowskim w pierwszej połowie XV w. — program i jego realizacja*; M. Brahmer, *W kręgu Walezjusza. „La Pologne” Franciszka d'Amboise*; W. Hubicki, *Uczniowie z Polski na studiach chymiatryi w Marburgu w latach 1609—1620*; W. Voisé, *Leibniz i historia polskich doktryn politycznych*; K. Targosz, *Polscy korespondenci Atanazego Kirchera i ich wkład w jego dzieło naukowe*; P. Rybicki, *Z zagadnień teorii społecznej renesansu*; L. Szczucki, *W kręgu spinozjańskim (Krzysztof Sandius junior)*; W. Tatarkiewicz, *Pierwszy Polak w dziejach estetyki*; K. Opalek, *Właściwości rozwojowe nauk społecznych i humanistycznych w Polsce okresu oświecenia*; R. Dutkova, *Z problematyki szkolnictwa elementarnego w Polsce w czasach Księstwa Warszawskiego*; K. Mrozowska, *O nowe spojrzenie na Józefa Zaluskiego jako generalnego kuratora Uniwersytetu Jagiellońskiego*; A. Knot, *Z życia lwowskiej młodzieży akademickiej w przededniu rewolucji 1846 r.*; R. Wroczyński, *Dwie koncepcje pedagogiki naukowej w Polsce (Jan W. Dawid i Stanisław Karpowicz)*; M. Chamcówna, *Kilka uwag o studiach Kołłątaja nad dziejami Akademii Krakowskiej*; A. Zeleńska-Chełkowska, *Starania Józefa Szujskiego o utworzenie seminarium historii polskiej w Uniwersytecie Jagiellońskim*; F. Bielak, *Najbogatszy słownik rodzimy — „Thesaurus” Grzegorza Knapa*; R. Pollak, *Marynistyczne motywy w powieści A. Korczyńskiego*; J. Dybiec, *Warsztat naukowy „Historii literatury polskiej” Michała Wiszniewskiego*; W. Szelińska, *Krakowscy typographi i bibliopolae pierwszej połowy XVI w. wobec książki różnowierczej*; L. Hajdukiewicz, *Nieznany inwentarz instrumentarium i biblioteki Jana Brozka z roku 1657*; A. Jobert, *Reflets du Siècle d'Or dans une bibliothèque française*; J. Hulewicz, *Działalność Funduszu Kultury*